

Формування компетенції в етнокультурній сфері засобами шкільної історії

Мацейків Т. І.

В статті розглянуто проблему методичного забезпечення реалізації етнокультурного компонента змісту історії України в 7-8 класах на основі сучасних підходів до формування та реалізації оновленого змісту суспільствознавчих предметів в основній школі.

Ключові слова: компетенція, етнокультурна сфера, шкільна історія.

Matseikiv T.I. Formation of ethnocultural competence with the help of school history.

The article is devoted to problem of selection ethnological content and its realization in a school rate of a history of Ukraine 7-8 classes. In work the features ethnological of the approach to construction of school historical discipline.

Key words: competence, school historical, ethnological content.

Розвиток в Україні процесів державотворення, національно-культурного відродження і становлення громадянського суспільства, а також прискорення процесів інтеграції України у європейське та світове співтовариство значною мірою змінили місце і роль історії як базової шкільної дисципліни, на яку покладається розв'язання важливих завдань сучасної освіти.

Серед навчальних предметів історії належить визначальна роль у забезпеченні умов для адаптації та самореалізації молоді в мінливому сучасному світі, набуття нею важливих життєвих компетентностей та орієнтирів, формування національної свідомості та громадянської позиції особистості.

Згідно з пріоритетом загальнолюдських цінностей, значущістю особистості в культурно-духовному й соціально-політичному розвитку суспільства цінність людини, насамперед, визначається її культурою та пов'язаними з нею рівнем самосвідомості особистості, її почуттям власної гідності. У розвитку національної освіти, підґрунтя якого складають

гуманістичні цінності, культура виступає засобом виховання людини XXI століття, з новим мисленням, новим поглядом на життя. Ось чому однією із найважливіших функцій школи сьогодні є розвиток особистісного світу дитини шляхом її опанування духовно-практичним досвідом і культурою людства, виховання людини культури, здатної до самовизначення і продуктивної творчої діяльності для створення культурного середовища.

Навчання історії в загальноосвітній школі може забезпечити формування в учнів ідентичності та почуття власної гідності у результаті осмислення соціального та морального досвіду минулих поколінь, розуміння історії і культури України в контексті історичного процесу, ознайомлення учнів з духовними і культурними надбаннями та цінностями, історико-культурними традиціями українського народу і цивілізації в цілому. Етнокультурологічний зміст шкільного курсу історії, допомагаючи учням опановувати цінності європейської та світової культури, сприяє усвідомленню абсолютної унікальності національної культури, збагачує особистий світ дитини духовно-моральними та естетичними ідеалами.

Щоб досягти зазначених цілей, важливо системне включення цього змісту у структуру шкільної історичної освіти та засвоєння його учнями на засадах сучасної особистісно-орієнтованої та діяльнісно-компетентної освітньої парадигми. Реалізація етнокультурної складової змісту шкільного курсу історії України надає школярам простір для творчої і дослідницької діяльності, набуття ними ключових і предметних компетентностей.

Проте, аналіз масової практики викладання історії України у загальноосвітніх школах України свідчить, що проблемі реалізації етнокультурної складової змісту та методичного забезпечення вивчення тем етнокультури на уроках історії України не приділяється належної уваги. Спостерігається дефіцит спеціальних науково-методичних досліджень, рекомендацій з даної проблеми, що викликає певні труднощі у практичній діяльності вчителів. Майже відсутні методичні посібники, підручники, які

обґрунтовують ефективні шляхи формування вмінь працювати з етнокультурним матеріалом, зокрема на уроках історії України у 7-8 класах.

Важливим підґрунтям нашої роботи стали праці А.Бойка, М.Боришевського, В.Жмира, В.Мартинюка, Ю.Римаренка, Б.Ступарика, Д.Тхоржевського та ін., які вважають, що історико-культурна спадщина українського народу є основою формування національної самосвідомості. Шлях до гармонійного існування людства вони пов'язують з розвитком і усвідомленням національних культур.

Для предмета нашого дослідження важливими є також напрацювання сучасних українських вчених-методистів (К.Баханов, А.Булда, В. Власов, Г.Серова, О.Пометун, О.Удод, Г.Фрейман та ін.), якими закладено основи методики використання історико-культурологічного матеріалу на уроках історії і в позакласній роботі.

Теоретичний аналіз свідчить, що структурно етнокультурна складова змісту історичної освіти, якщо розглядати її з позиції компетентнісного й діяльнісного підходів до навчання, складається з визначених знань, умінь, навичок, оцінних суджень та емоційних ставлень, що формуються у процесі навчання. Оволодіння ними має забезпечити розвиток національної свідомості школярів, становлення відповідних громадянських якостей особистості.

Методичні засади реалізації змісту історії України в 7-8 класах нами визначено як сукупність умов, мети, змісту, форм, методів, технологій і засобів, що забезпечують компетентнісно орієнтовану навчально-методичну діяльність учителя у процесі навчання учнів етнокультурної складової історії України.

У сучасних методичних дослідженнях особливим завданням етнокультурного матеріалу не приділяється окремої уваги. Проте етнокультурна складова шкільних курсів історії має значний потенціал для збагачення предметної історичної компетентності учня, його загальнокультурної і соціальної компетентності.

Проведений аналіз наукових джерел дозволяє стверджувати, що реалізація етнокультурної складової змісту Історії України у 7-8 класах передбачає:

- послідовний і внутрішньо узгоджений розподіл навчального етнокультурного матеріалу за семестрами і роками навчання, з урахуванням усіх знань, умінь і навичок, змістового компонента, кінцевого результату та особливостей попередньої підготовки учнів;

- цілеспрямоване планування навчального процесу з урахуванням оптимальної послідовності у розташуванні навчального етнокультурного матеріалу за темами;

- перехід від простих систем і структур до складних, від конкретних до загальних, і навпаки;

- вивчення наступного навчального матеріалу тільки після міцного засвоєння попереднього;

- чітке виокремлення головного, суттєвого в матеріалі, що вивчається, намагання його систематизувати, узагальнити і класифікувати учнями;

- передування теоретичних занять практичним, методично обгрунтоване чергування теоретичних і практичних занять;

- пошук можливостей комплексного використання знань, умінь і навичок під час проведення різноманітних занять.

Слід зазначити, що зміст уроків етнокультурологічного змісту потребує врахування вимог полікультурності в освіті, зокрема формування в учнів розуміння розвитку світової культури як діалогу різних культур, культурного різноманіття як головної засади цього діалогу, самоцінності культури кожного народу і особистості, неповторність внеску народів до скарбниці світового культурного процесу. Вони мають показати історію вітчизняної культури як наслідок етнічного та національного різноманіття, і таким чином бути ресурсом національної консолідації, забезпечувати усвідомлення учнями українського суспільства й культури як багатокультурних, розуміння ними важливості й переваги культурного розмаїття для національної історії.

Виховним результатом опанування учнями етнокультурним змістом у навчанні історії є розвиток у них інтересу і толерантності як до всіх народів світу і України, так і до окремих їхніх представників, усвідомлення ними безперервності духовного розвитку, культурних традицій, цінності пам'яті поколінь.

На думку вчених-дослідників (Ж.М.Гаврилюк, Г.В.Серова), що етнокультурологічний зміст навчального історичного матеріалу є багатоаспектною цілісною системою, що поєднує вивчення різних напрямів культурного процесу, зокрема розвитку фольклору, побуту, народного мистецтва, громадської думки тощо на різних етапах історичного процесу.[1,5].

Оскільки в сучасних методиках навчання історії окрема увага не приділяється особливим завданням етнокультурологічного матеріалу, ми їх визначаємо як такі, що забезпечують розвиток предметної історичної компетентності учнів, їхньої загальнокультурної і соціальної компетентностей.

Висвітлення етнокультурологічного матеріалу на уроках історії сьогодні, на нашу думку, має здійснюватися в історико-культурному контексті, з акцентуванням уваги на ролі етнічної культури у формуванні національної державності та в розвитку духовності й культури, ролі діячів національної культури в історичних процесах тощо.

На основі здійсненого аналізу реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7-8 класах у контексті положень законодавства про освіту, Державного стандарту базової і повної загальної середньої освіти та чинних навчальних програм нам визначено низку вимог до цього напрямку освіти, серед них: науковість навчального змісту; побудова навчального процесу в контексті особистісно орієнтованого, компетентнісного та діяльнісного підходів на основі принципів гуманізму й демократизму, використання активних форм і методів навчальної діяльності, забезпечення рівня навчальних досягнень учнів відповідно до чинного стандарту освіти і

навчальних програм; урахування психологічних і фізіологічних особливостей дітей відповідного віку у процесі навчання тощо. Проте ці дидактичні вимоги можуть бути реалізовані через певний навчальний історичний зміст і потребують урахування історико методичних умов, адекватних особливостям предмета, що визначають методичні засади зазначеної проблеми.

З метою успішної реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7-8 класах для трансформації в конкретну методику розвитку предметної компетентності учнів, пріоритетними мають бути такі завдання професійної діяльності вчителя історії :

-забезпечувати вивчення навчального матеріалу в системному, послідовному вигляді: від простого –до складного, від нижчого –до вищого, від попереднього-до наступного. Щоб відчувалася ґрунтовна система знань, умінь, навичок, здатностей, мотивів, цінностей, переконань, досвіду, особистісних якостей, потрібно вміло використовувати внутрішньо предметні зв'язки;

-відображати етнокультурний компонент у процесі комплексного опанування учнями предметної історичної компетентності (хронологічної, просторової, логічної, інформаційної, мовленнєвої, аксіологічної компетенцій);

- здійснювати полікультурний підхід до розкриття етнокультурного навчального змісту, у тому числі показу ролі етнокультури у формуванні національної державності та в розвитку духовності й культури, з'ясування ролі діячів національної культури в історичних процесах;

-висвітлювати етнокультурний матеріал у культурологічному контексті шляхом відображення у моралі і суспільних відносинах, формування високодуховної особистості, орієнтованої через свою культуру та інші культури, індивіда з цілісним світоглядом;

-використовувати не тільки уроки, а й практичні заняття як форму навчальних досліджень, спрямовану на реалізацію діяльнісного підходу в засвоєнні етнокультурного компонента змісту історичної освіти;

-застосовувати інтерактивні методи навчання для створення атмосфери співробітництва, постійної інформаційної взаємодії учнів із освітнім середовищем;

-доцільно використовувати матеріали шкільних підручників, навчальних посібників як засобів організації продуктивної пізнавальної діяльності учнів.

Констатувальні дослідження масової практики навчання історії України засвідчили, що за умов використання вчителями традиційної методики навчання історії найбільша кількість учнів знаходиться на початковому (0,31) і середньому (0,38) рівнях сформованості компонентів предметної історичної компетентності. У процесі теоретичного дослідження проблеми та за результатами констатувального етапу експерименту з'ясовано, що ефективність методичних засад реалізації етнокультурної складової змісту історії України виявляється у сформованих елементах історичних компетенцій учнів (хронологічної, логічної, інформаційної, мовленнєвої, аксіологічної) як результат навчальної діяльності.

Проаналізувавши рівні сформованості цих компонентів на предмет виявлення в них етнокультурних знань, умінь, навичок і ставлень, можемо зробити висновок про ефективність чи неефективність методики (методичних засад) навчання, у ході якого реалізується етнокультурний зміст.

Пропонована методика реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7-8 класах характеризується єдністю умов, мети, змісту, форм, методів, прийомів, технологій і засобів, орієнтованих на залучення учнів під час вивчення історії України до цілеспрямованого опрацювання етнокультурного матеріалу, на розвиток здатності учня розуміти його зміст, визначати особистісний смисл, вироблення світоглядного плюралізму й толерантності. Результати формувального етапу експерименту виявили значні зрушення у формуванні компонентів предметної історичної компетентності учнів як результату навчальної діяльності. Аналіз рівнів

сформованості історичних компетенцій на предмет виявлення в них етнокультурних знань, умінь, навичок і ставлень підтвердив ефективність обраних методичних засад навчання, у ході якого реалізовувався етнокультурний зміст. Статистична перевірка результатів експериментального навчання підтвердила коректність припущення та ефективність методичних засад реалізації етнокультурної складової змісту історії України в 7-8 класах загальноосвітнього навчального закладу, що свідчить про досягнення мети і завдань дослідження.

Теоретичне й практичне розв'язання поставленої наукової проблеми, яке пов'язане з реалізацією основних концептуальних положень дослідження, сприяло розкриттю напрямків поліетнізації навчально-виховного процесу з історії. Визначені параметри вивчення етнокультурної історії України у шкільному курсі історії забезпечують їх науковість, повноту, доступність, варіативність, широту, природність і цілісний підхід до розв'язання досліджуваної проблеми.

За концептуальними положеннями дослідження етнокультурна складова змісту історії України (7-8 клас) розглядається на трьох наукових рівнях: глобальному, регіональному та локальному. Це дає можливість формувати особистість школяра, його компетентність в етнічній сфері шляхом пізнання дійсності від рідного до чужого, від близького до далекого, від національного до планетарного, світового. Такий підхід забезпечує засвоєння учнем соціально-історичного досвіду у вигляді знань, узагальнених способів дій, без чого неможливе ні відтворення, ні примноження загальнолюдських цінностей.

Слід зазначити, що методика реалізації етнокультурної складової історії України як засобу формування компетенцій учнів в етнічній сфері має ряд етапів:

а) підготовка учнів, яка забезпечує певний запас знань та умінь, мовних пізнавальних засобів, необхідних для вивчення етнокультурної історії України;

б) створення позитивного ставлення до навчальної діяльності у зазначеному напрямі;

в) організація творчої навчальної діяльності учнів у процесі набуття етнокультурних знань.

Удосконалення методів, форм та засобів вивчення етнокультурної складової змісту історії України ми пов'язуємо з ознайомлення учнів з методологією історичної науки, формування правильних підходів до класифікації суспільних стосунків, що є основою вивчення історії населення, його діяльності, культури, побуту тощо. Поліпшення формування етнокультурних знань учнів відбувається за умови якщо: а) вони виробляються на індуктивно-практичній основі з поступовим залученням елементів дедуктивних міркувань; б) максимально використовується принцип наочності; в) організовується різноманітна діяльність учнів, види якої систематично чергуються.

Таким чином можна зробити висновок, що проблема формування компетентності учнів в етнічній сфері є однією з актуальних у педагогічній теорії та практиці. Об'єктивна важливість досліджуваної проблеми зумовлена реальністю сучасного українського соціуму. Як важливий фактор навчальної діяльності учнів етнокультурна історія України характеризується динамічним взаємозв'язком методологічного, мотиваційного та науково-методичного аспектів.

Література

1. Гаврилюк Ж.М. Методичне забезпечення вивчення культурологічних тем на уроках історії України [Текст] // Історія України. Уроки з історії культури по-новому. 7-11 класи. - Х.: Основа, 2006. - С. 5-40.

2.Каган М.С. Философская теория ценности [Текст]/М.С.Каган.- Спб.,1997.-205.

3.Маркарян Э.С.Теория культуры и современная наука:логико-методологический анализ [Текст.]/Э.С.Маркарян.-М.:Мысль,1983.-196с.

4.Савченко О.Я.Зміст шкільної освіти на рубежі століть[Текст]/О.Я.Савченко//Шлях освіти.-2000.-№3.-с.2-6.

5.Серова Г.В.Концептуальні підходи до конструювання змісту шкільної історичної освіти[Текст.]/Історія в школі.-2004.-№6.-С.35-39.